

Yrken som försvunnit VII. Dalkarlar i Nyköping

Erkers Anders Olsson i Ullvi (född i Tibble) berättar om när han i unga år var i Nyköping på arbete. Vattentillgången i staden var knapp och detta hade i alla tider varit en förargelse för stadsborna. Nu var det en morakarlar som för tillfället uppehöll sig i staden. Denne gick upp på höjderna utanför staden och letade rätt på en duktig åderkälla. Sedan framlade han för stadens myndigheter ett förslag till anläggning av vattenledning samt erbjöd sig att leda arbetet och garanterade ett lyckligt resultat. Stadsborna voro snart med på förslaget och arbetet började. Det fanns inga vattenledningar att köpa på den tiden. De måste själva göra sina rör genom att borra hål genom stockar, så kallade pipstockar. Men morakarlar kunde smida borrar som passade för ändamålet och så smidde man järnringar som skulle hålla ihop stockarna i skarvarna. Nu blev det mycket arbete även för leksandskarlarna och i sinom tid blev vattenledningen färdig. Det blev en, säger en, gemensam kran för hela staden och den placerade man mitt på Stora torget. Slutet på historien blev att stadsborna samansköto en summa penningar åt morakarlar som tack för ett välgjort arbete.

"Kalvägar"

Jag undrar hur många av nutidens körkarlar det är som vet vad en "kalväg" är eller rättare sagt vad en kalväg var ty nu för tiden finnes inga sådana. I berättelsen om malmkörning beskrives en kalväg.

Vid tiden omkring senaste sekelskiftet infördes bruket att istället för den enstyra långsläden använda kälkar under alla lass. Detta var en stor lättnad för körkarlar som nu fick sitta fram på lasset och med fötterna styra framkälken. Lasset följde nu efter hästen och icke som den gamla släden rände hit och dit.

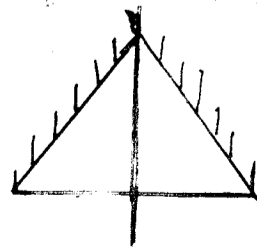
Jag minns att min far innan han fick någon kälkskrinda klagade över att han började att bli ensam om att trampa upp kalvägar vilket var drygt om det var djup snö på de långa vintervägarna till Lissbjörken och Torsarvet. Dessa vägar trafikerades mest av körkarlar från Rönnäs, en by där man alltid var med på moderna.

Vad det är att vara kringlug som en Ollö och vad det är för
skilnad på en Anders och en Anna

Om man i min barndom visade en tidning eller en nyare bok för en gammal person fick man vanligen det svaret: "Jä kânn int läs laten." Med laten menades den latinska stilen som då alltmera undanträngde den gamla. I postillorna var de latinska orden tryckta med latinska bokstäver men detta klarade man så fint genom att, när man läste, rätt och slätt hoppa över dem. Men alla namn och dylikt som finnas på gamla föremål äro inristade med bokstäver hämtade just ur det latinska alfabetet. Ett A betyder Anna såvida det icke var krockar på det, för då var det en Anders, till exempel A A S = Anders Andersson, A A D = Anna Andersdotter. Ett O kallades en Ollö, ett P en Pällö, D Danil men betydde även dotter, L Lassö, J Jan och så vidare. Men icke nog med det. Även föremål som liknade dessa bokstäver fingo samma namn, till exempel de triangelformade ljushållarna i kyrkans fönster kallade en den gamla för Annör

*En hässa med en olika sorts
Lasse i vardera ändan*

*En Anna
i kyrkan*

Vid höbärgning kunde det hända att man icke fick rum för höet på den uppsatta hässjan. Ibland kunde detta avhjälpas genom att man gjorde en Lasse. Hässjan utökades

genom att några rödor instuckos i ena ändan i vinkel mot de andra. Var ett krak för kort gjordes Lassen som figuren visar åt höger. Att ett O var kringlutt det visste alla. Det skrevs och ritades så cirkelrunt som möjligt. Kom någon med en rund lapp på byxorna sade folket att han hade en Ollô på byxan. När kullorna som förr arbetade på Nya Kyrkogården i Stockholm, kommo till ort och stalle fingo alla, både Rättviks- och Leksanuskullor var sin Olle. Därmed menades de runda stolar som i den logementsliiknande bostaden bestods dem av kyrkogårdsnämnden. S betyder son eller på mera ålderdomligt språk sôn. Därför kallades de S-formiga vetebullar som såldes på kyrkovallen för sôner. Mera sällan kallades halvrunda föremål för Danil. Det var bekvämare att säga hälvtungôl, det betyder halvmåne. Ett halvrunt åkerskifte i fäbodstället Torsarvet kallas än i dag för "hälvtunglô".

Dalkarlarna som vedsägare i Stockholm

Bland de förvärvsarbeten som dalkarlarna under tiderna skaffat sig till binärning åt jordbruket har vedsägningen i Stockholm haft en framstående roll i Leksand, Djura och Bjursås. Jag vet icke hur långt tillbaka i tiden man bör gå för att finna det årtal då en dalkarl första gången åtog sig att i några adels hus i Stockholm säga, hugga och inbära den ved som där under vintern förbrukades men säkert är att yrket var i full gång under förra hälften av 1800-talet. När våren kom återvände han ~~hem~~ till sitt hem, sin familj och sitt jordbruk.

Vedstälлена voro mest bland de finare familjerna som hade stora våningar, såsom till exempel grevliga och adliga, statsministrar, generaler, utländska ministrar m.m. Vidare bland militärer affärsmän, läkare och lärda män med flera hade dalkarlarna kunder. Många av de centrala verken hade de till vedställen, såsom Svea Hovrätt, Riksbanken så länge den var kvar vid Skeppsbron, Generalstabens, Statskontoret, Kungliga Stallet med flera. Till större vedställen hörde även livförsäkringsbolag, sjukhem m.m. Att de även hade mindre ställen är ju klart.

Av gammalt var alltid regeln att kunderna själva under sommaren ombesörjde inköp och intagning av den ved de behövde. På hösten infunno sig dalkarlarna och började sitt vinterarbete med att göra bestämda ronder till sina vedställen och där säga, hugga och uppbära så mycket ved att det räckte till nästa gång han kom. På en del ställen kunde de reda sig en hel vecka när de fått vedlärarna fulla, men på de flesta ställena skulle de fyllas två eller flera gånger i veckan. På våren när vinterkylan tagit slut blev vedkarlen ledig sedan han dock först på varje ställe huggit så mycket i förlag att pigor och betjänter själva kunde bära upp det de under sommaren behövde. Men med tiden blev det vedkarlen som fick ombesörja inköpet och intagningen av veden. Detta gjordes bäst under tiden då sjöfarten var öppen. Från Finland har i alla tider fraktats väldiga partier med ved, på skutor ägda av finnar och ålänningar med svensktalande och icke svensktalande besättning. Även från Småland seglades mycket ved till Stockholm. Många föredrogo smålandsveden emedan den var segare och fastare än finnveden som mest var av glasbjörk. Rospiggarnas ved kännetecknades som krokig, vind och seg och föll därför aldrig dalkarlarna i smaken. Vedinköpen gjorde att dalkarlarna stannade längre på våren och började tidigare på hösten. En del stannade i Stockholm året om.

Till vedsägningen hörde många bisysslor, så kallade extra arbeten. Dessa har under tiderna växlat åtskilligt. Okänt är om dalkarlarna åto sig vattenbärning på den tiden vattnet skulle hämtas vid Mälarens strand eller brunnen på Brunkebergs torg. Men när vattenledningen kom med en för hela huset gemensam kran nere på gården blev det för vedkarlen att därifrån uppbära vatten till köken, en syssla som enligt de gamlas utsago betalades bra. Men fordringarna på bekvämligheten blev större och större, vattenledningen måste snart dragas upp i köken trots husvärdarnas farhågor att husen därav skulle förstöras.

Främst bland det extra arbetet var dock flyttningarna, det vill säga allt sådant arbete som i en senare tid kallas expressarbete. På den tiden när de finare familjerna ännu endast bodde i Gamla staden och trakten omkring Drottning- och Regeringsgatorna tillgick flyttningen sålunda: Flyttningsskarlarna buro möblerna på en därtill konstruerad bår, icke bara nedför trapporna utan även efter gatorna fram till den nya våningen. Till packlärar och de tyngsta sakerna lejdes en åkare. När sedan staden blev ~~st~~ större kom man på idén att anskaffa fjädrade dragkärror, lämpliga att transportera möbler på. Dessa kärror blevo sedan outhärliga vid alla slags transporter, såsom när vedkarlen följde sitt herrskap till eller från tåg och ångbåt, hämtade de nyanställda jungfruns saker m.m.

Dalkarlarna hade gott rykte om sig som flyttningsskarlar. Därtill fordras även vana och skicklighet samt varsamhet icke minst när ett flyttningsslass skulle lastas med ämtåliga och dyrbara möbler.

87
Den 1 oktober är tiden för stockholmarna att byta våning, men även dagarna före och efter jul flyttas det. Halvårsflyttningen den 1 april är icke på långt när så allmän. Under flyttningstiden är vedsägaren överhopad med arbete och han har då ytterst svårt att få tiden att räcka till. Flyttningarna kunde man åtaga sig på ackord då betalningen utgick efter ett på förhand uppsjort pris för hela flyttningen eller också räknades efter timpenning. Vid flyttning arbetade flera¹ lag och dela förtjänsten.

En annan form av flyttningar var landsflyttningar. Det var när herrskapet flyttade till landet på våren och återvände på hösten, då vedkarlen hade att transportera flyttsakerna från och till ångbåt eller tåg. Likadant var det när herrskapet skulle avsända och mottaga fraktgods. Ibland var det fråga om flyttning inom lägenheten då möblerna skulle omplaceras, möbler bäras upp i vindskontoret eller tvärtom ned därför. Att vår och höst bära innanfönstren upp och ner från vinden var något som regelbundet återkom. Att bära tvättkläder i korgar från tvättstugan nere på gården eller i källaren till torkvinden är även ett knogigt arbete. Omöjligt är att räkna upp alla de sysslor som stockholmssägarna under tiderna stått herrskapet till tjänst med. En del brukade åtaga sig att lägga på mattor. Det var ett arbete som hörde till tapetseraryrket och fordrade en viss vana och skicklighet. Förr var det nämligen vanligt att hava golven belagda med mjuka mattor som täckte hela golven. Dessa lades på ett underlag av papp, spändes och spikades fast med nubbor runt väggarna in i varje vrå runt kakelugnarna alldeles intill foten och alla trösklar bekläddes. Rummen fingo nu ett varmt utseende, men om det i verkligheten värmdes så mycket som man trodde kan vara tvivelaktigt om det var en våning under som var fullt uppvärmd. Mattorna avtogos på våren för att sedan nästa höst läggas på igen. När korkmattorna i början av det nya seklet kommo i bruk undantogs de tjocka mjuka mattorna alltmer och snart återstod av dessa endast sådana som lades lösa på golven. En annan sak som bidraget till att göra mattor överflödiga är parkettgolven. Det är visserligen inget nytt men inlägges i nya hus i allt flera rum.

Det var icke alla dalkarlar som åtog sig mattpåläggning, mera allmän var istället mattpiskning. Gång på gång var det att med eller utan jungfund hjälp piska mattor på gården. På våren när marken upptorkat var det att ge sig iväg med den ena dragkärran efter den andra fullastade med mattor till en av myndigheterna anvisad plats på Ladugårdsgärdet, senare i närheten av Fiskartorpet, där mattorna drogos upp på trästänger för en omsorgsfullare rengöring.

Stockholmssägarens yrke har ofta gått i arv från far till son, ibland i flera generationer å rad. Sönerna kunde ibland redan vid 16 års ålder följa med fadern till Stockholm. Den på sin tid mycket populära generalen, greve Sven Lagerberg, som dog 1904, hade icke blott nästan hela livstiden bott i samma våning i Brunkebergstorg nr 13 utan även haft sina vedkarlar ur samma släkt i cirka 50 år, alltsedan Goltjat Anders som började, efterträdd av söner och sedan sonsöner. Det vanligaste var att den som tänkte ägna sig åt detta yrke började som dräng hos någon som hade tillräckligt med ställen så att arbetet räckte åt en eller flera drängar. Efter några år skaffade han sig egna ställen. Nya ställen fick man mest genom att de gamla kunderna rekommenderade sina bekanta men även när nytt folk flyttade in i hus där man förut hade vedställen. Ett mindre antal stora ställen var bättre än många små. Förutom det att det var rejälare med stora var också vedätgången jämnare. De små däremot kunde vid en köldknäpp fördubbla vedförbrukningen och det betyder då dubbelt arbete för den som har bara små för att sedan vid blidväder på våren bliva nästan sysslolös. Det var dock så förmånligt att få övertaga ett väl upparbetat vedsägningsarbete efter någon som slutade, att den nya betalade en summa därför. Ibland kunde den som efter många års arbete tänkte sluta sig från Stockholm, innan han på våren for hem till Dalarna sälja sina vedställen på auktion som hölls i Håtorget 10. Den som ropade in ett eller flera vedställen fick sedan den gamla vedkarlens rekommendation att där bliva hans efterträdare. Man har berättat om en som vid en sådan auktion ropat in ett vedställe men när han sedan på hösten infann sig på det nya stället och förklarade att han av den

förre vedkarlen köpt det på auktion, svarade herrn i huset, som redan tagit en annan: "Vad han än säljer, mej säljer han då icke".

Den som i början av 1890-talet i många år varit vedkarl i Svea Hovrätt, avled en sommar. Den som varit dräng hos honom fortsatte sedan på hösten som egen mästare. Det fanns dock flera som ville åt detta stora vedställe. En sådan uppvaktade en av herrarna i Hovrätten och erbjöd sig att betala 100 kronor för att få bliva vedkarl där. Den uppvaktade var dock som det anstår en person i hans ställning rättvis och menade att den som redan börjat hade företräde såvida han till den avlidnes änka ville betala samma summa. En revers upprättades och underskrevs av den nya som sedan fick taga den med sig hem och betala den till änkan.

På nedre botten i huset Hötorget 10 är den lägenhet som så långt man kan minnas tillbaka varit bostad för stockholmssägare och ännu i dag tjänar till samma ändamål. Lägenheten, som ofta av stockholmarna kallas för "Maskvarterat", består av ett rum och ett litet kök. I rummet som uppvärms medelst kakelugnar 9 stycken väggfasta sängar, placerade ovanpå varandra i tre våningar samt plats för två i varje säng, alltså tillsammans 18 personer. Av gammalt var också detta antal fulltaligt men mot slutet av förra seklet började man med inskränkningar så att det slutligen bestämdes att sex personer var lagomt. På golvet framför sängarna rader av kistor där var och hade matvaror förvarade och som även tjänstgjorde som bord när de äto. När de skrev brev, räkningar och dylikt, användes de rätt stora fönsternischerna till bord. I en senare tid tillkom ett riktigt bord, telefon, elektriskt ljus, väggklocka m.m. På väggarna krokar där ett stort antal sägar voro upphängda. Bland andra saker som det var svårt att placera var helgdagskläderna på vardagarna och vardagskläderna om söndagarna. För dessa var klädhängare både på väggarna och sängarna. Köket är försett med öppen spis. Det är ganska märkligt att i hjärtat av Stockholm finna ett kök med öppen spis och ännu märkligare är att i denna spis har mat lagats dagligen, åtminstone vintertid, ända från den tid då öppna spisar voro vanliga och till nuvarande stund.

En god ordning har alltid varit rådande inom bostaden. Var och en skulle i tur och ordning vara städare under en vecka i taget. Likaså turade man om att varje kväll koka potatis. Potatisgrytan sattes sedan mitt på golvet i rummet och vid sina kistor runt omkring sutto alla och äto var och en av den mat han själv lagat, endast potatisen var gemensam. Mycket matvaror medfördes från Dalarna och sedan järnvägen tillkommit skickades emellanåt därifrån lådor med tvätt och matvaror.

Nu är dock att märka att denna lägenhet aldrig varit fast bostad utan alla som bott där hava haft sitt rätta hem i Dalarna, där de varit kyrko- och mantalsskrivna och dit de återvände så snart arbetet det medgav. Om man sedan jämför denna bostad med andra tillfälliga arbetsbostäder, till exempel en timmerkoja av äldre typ i Orsa eller Älvdalsskogarna, så finner man att den är storartad även om nutidens stockholmare tycka att den, åtminstone när den var fullsatt, varit trång och osund. Men staders hälsovårdsnämnd? Ja, den känner nog till 10:an men som alla där boende i regel varit begåvade med god hälsa, hava de icke gjort annat, är ~~rik~~ uppmanat att inskränka antalet boende.

Det är klart att alla stockholmssägare icke kunde rymmas i denna bostad. Så har heller icke varit fallet. I gamla staden har funnits ställen som av ålder varit bostäder för många. Vidare ha vi huset Mästersamuelsgatan 25, senare 27. Där inne på gården var ett numera rivet hus inklämt mellan tvänne andra, ej större än att var och en av de tre våningarna bestodo av endast ett litet rum och en förstu med en smal trappa. Möbler och större saker måste hissas upp och tagas in genom fönstren. I dessa tre rum var under ett par tiotal år bostad för dalkarlar. En annan bostad som bör nämnas är vid Sergelgatan 2. De vedsägare som med familj bosatte sig för jännan i Stockholm, hyrde sig naturligtvis lägenhet på skilda ställen i staden.

Någon gång hände att en vedkarl gifte sig med en flicka som tjänade jungfru på ett av hans vedställen. Det har även hänt att en man tagit anställning som portvakt,

vaktmästare eller dylikt på ett ställe där han förut varit vedkarl.

Innan ännu några järnvägar funnos var en stockholmsresa ingalunda bekväm. Icke nog med att man fick gå till fots hela vägen, man måste även i "massäcken" bära allt man skulle ha med sig de 28 milen som vägen över Sala, Västerås och Feköping var. Ett hjälpmedel var att passa på och åke med någon forkarare. Var man många i sällskap kunde man även leja en forkarl, åtminstone någon bit av vägen. Med tiden fick man dock andra vägar att välja på. När järnvägen Gävle - Falun blivit byggd gick man till Falun, åkte sedan tåg till Gävle och vidare ~~jågxxxx~~ ångbåt till Stockholm. Detta var ett stort framsteg och man räknade ut att en resa till Stockholm skulle kunna göras utan mera vägkost än en karl kunde bära i väskan och ett kvinnfolk i sin kjolsäck. För stockholmsägarena gick det bra att använda denna väg om hästarna. Sämre var det på värarna om sjöfarten på Gävle icke var öppen den tid de skulle fara hem. Kom så den tid då banan Stockholm - Uppsala var färdig. Från denna tid har man berättat om att stockholmsägarena en vår när de skulle hem rest med tåg till Uppsala tidigt en morgon. Där var det att taga "massäcken" på ryggen och till fots begiva sig ut på den raka vägen som i norr går ut från staden. När de sågo tillbaka sågo de båda domkyrkotornen i vägens bakgrund likadant den ena fjärdingsvägen efter den andra på en sträcka av över ett mil. Mer än en av dem som varit ved har berättat hur trötta de den dagen blevo till kvällen. De ville dock skylla på den som var ledare att han var envis och aldrig ville taga kvarter. När de äntligen togo in i en gård voro de i Tierps socken, över 5 mil från Uppsala. Deras mål var då Gävle och tåget till Falun. Där var det sedan lätt att finna en forkarare att skicka massäckarna med och själva få äta någon bit. Nu kom en tid då förbindelsen med Stockholm förbättrades i raskt tempo. Uppsalabanan utsträcktes snart till Krylbo och Storvik, Krylbo - Borlänge tillkom och så Borlänge - Insjön. Men länge åkte man dock båt mellan Stockholm och Gävle, där resan blev billigtast. Först när zontariffen infördes och Leksandsbanan blev färdig kom denna trad fullständigt åsido.

Var det god förtjänst att vara vedsägare? Av gammalt var det nog så. Det var först när dalkarlarna började bliva byggnadsarbetare i Stockholm och undan för undan ökade sina timpenningar som vedsägarna icke kunde följa med i galoppen fast även de under tiderna ökade. Det äldsta och lägsta priset för sågning, huggning och uppbringning av en famn ved, som jag hört är 6 kr. Småningom ökade det, en tid var det 8 kr med 50 öres förhöjning för varje ~~kr~~ trappa den skulle bäras. En tid var regeln ingen famn under 10 kr, mot slutet av kristiden var priset över 20 kr per famn. Under 1870- och 80-talet betalades en dräng med 100 kr för vintern, han fick då maten. Senare betalades en dräng med månadspenning och fick då i regel hålla sig maten själv.

Kunde en person hinna med 100 famnar per år? Det berodde på hur mycket extra arbete man hade, på hur många ställen veden var fördelad, på hur kall vintern blev och i hur stor utsträckning hjälpsägare anlätades. Många utackorderade sågningen till så kallade hjälpsägare. Dessa voro vanligen äldre personer, komna från skilda yrkesgrenar.

Inkomsten av det extra arbetet varierade mycket. Den skulle i bästa fall kunna uppgå till hälften av inkomsten på vedsågningen.

Den rika tillgången på starkvaror som huvudstaden under tiderna erbjudit har givetvis haft en menlig inverkan på detta såväl som andra yrken men många exempel på helnyktra vedsägare har funnits. Min farbror Goljat Per Andersson har berättat att när han först kom till Stockholm, det vill säga i mitten av 1860-talet, kunde han från Hötorget se dörrarna till 14 stycken affärer där brännvin såldes. Under hans tid minskades dessa undan för undan. Han fick dock icke uppleva den dag då den sista krogen flyttades från torget. Under hans tid minskades även den långa rad av pigor som de finare familjerna höllo sig med och betjänarna som varit rätt allmänna blevo till slut rätt sällsynta.

Från 1890-talet började veden att undanträngas av stenkolen. När till exempel gamla operahuset nedrevs förlorade dalkarlarna ett stort vedställe, "guset" vad de sedan värmdes sig med i det nya, någon ved behövde de åtminstone icke. På ett och annat

privatställe insattes en kamin i tamburen eller en så kallad stjärna för koleldning i någon kakelugn, men vedsågaryrket utrotades icke den gången. Kom så maskinvedsågerierna som levererade sågad och huggen ved i såväl större partier som säckvis. Även nu trodde man att vedsågarna icke skulle hava så många dagar kvar i huvudstaden, men det visade sig att de flesta av de större och förresten även mindre ställen föredrogo det gamla sättet då de fingo torrare ved och drygare mått. Slutligen kom centraluppvärmningen som fick en stor spridning trots den stora oviljan många i början hade för detta system. Det fanns de som förklarade att de absolut icke kunde bo i en våning med värmeledning. De kände den otäcka lukten så snart de kommo in i porten till ett sådant hus. Snart infördes dock systemet vid alla nybyggen inom staden och de gamla husen restaurerades och försågos med värmeledning så fort sig göra lät.

Men ännu är icke stockholmsågårens yrke slut, ännu kokar potatisgrytan i den öppna spisen i 10an, ännu knogar ett tiotal dalkarlar med de stora vedsäckarna upp för trapporna till köken och pigorna, men den tiden är förbi då de följde med de förnäma familjerna till den ena nybyggda stadsdelen efter den andra. Östermalm var den sista, sedan var det stopp. Till Lärkstaden, Bältstaden och vad alla de nya heta, kom vedsågaren aldrig.

Att modernisera yrket genom att taga elektriciteten till hjälp vid sågning och huggning stötte på vissa svårigheter och hann aldrig få någon nämnvärd spridning bland dalkarlarna som arbetade efter det urgamla sättet, dock under tiderna med större och större fordringar på goda sågblad, väl skurna. Nästan varje dalkarl var sågskärare, några hade det till biförtjänst. Det gamla sättet vid huggning var att med fötterna stiga på ena ändan av kubarna medan de klövos. Yxan fördes då med båda händerna, nyare sätt var huggkubben. På denna ställdes vedkubben på ända, hållen med ena handen, medan man förde yxan med den andra. Uppbärningen av veden förändrades så tillvida att den av gammaltbars i streck och för att få en väl upplagd börda erfordrades då en särskild ställning i källaren. Senare kom systemet att bära i en stor och stark säck. I bruk kom även en så kallad vedbärare av trä som bars i remmar på ryggen. Denna föll dock icke vidare dalkarlarna i smaken.

En mycket stor betydelse har dock detta yrke haft för bygden. Man kan räkna ut att i Ullvi har under tiderna varit någon stockholmsågåre från mer än halva antalet av byns gårdar, naturligtvis icke samtidigt, i Hälla och Romma kanske ändå mera allmänt.

Yrket har äldre anor än vad som i början av denna denna skildring uppgivits. I Mota Tidning den 26 maj 1939 är en artikel skriven av signaturen P. Där berättas om riksdagen 1742, då Karl XII:es systerson Karl Peter Ulrik av Holstein-Gottorp valdes till svensk tronföljare, och står följande: "Jubel rådde i landet över valet. Två vedsågare, Nils och Lars Andersson från Leksand skrevo hem till Lars Hansson i Fors och Pims Per Persson i Djura att nu är "Äntligen en klart skinande sol och stjärna framkommen ur ett tjockt mörker ----- enda gnistan av vår konungsliga familj." För honom ville de gärna kämpa även om de försummade sitt arbete." Hur den då valda tronföljaren istället för svensk konung blev rysk kejsare hör icke hit. Tidningsskrivaren tillägger: "Vedsågande dalkarlar voro synbarligen politiskt intresserade på den tiden." Nätteligen borde det ha stått, "redan på den tiden." Ty i alla tider ha vedsågande dalkarlar varit politiskt intresserade. Om kvällarna efter ~~xx~~ slutat arbete brukade i kvarteren vara en ingående diskussion om dagens brännande frågor, både i vad som rörde politiken, stadens eller hemkommunens angelägenheter. En murare som var väl förtrogen med detta sade en gång: "Att vara vedsågare en vinter är liksom att genomgå en kurs i en folkhögskola." Hur mycket överdrift det ligger i detta må nu vara osagt. Sant är att bland förtroendemännen i Leksands sockens råd och nämnder har man, både förr och nu, kunnat påträffa många som en längre eller kortare tid varit stockholmsågåre.

När dalkarlarna skulle lura upplänningarna

Carl Larsson i By berättar i sina Bergsmanshistorier om det nöje folket i hans hemtrakt haft av att lura upplänningarna. Det har dock funnits flera som slagit sig på den konsten. En dag kom ett lag dalkarlar tågande efter Upplandsslätten på väg till Stockholm. En kväll fingo de nattkvarter i en välbyggd gård, vars innevärdare tycktes ha det bra på alla vis. En sak beklagade de sig dock över och det var den långa vattenvägen och hur omöjligt det var att i gårdens närhet finna vatten. En av dalkarlarna uppgav sig nu vara slagruteman, trots att kamraterⁿ visste att han ingenting dugde till intygade de dock att han var säker i konsten, känd och anlitad vida omkring. Ja, han var mer än så, han kunde med blotta örat lyssna sig till var vattenådrorna gingo. Till gårdsfolkets belåtenhet började han slå några lovar runt omkring gården, först i vida kretsar, sedan i allt trängre och trängre cirklar och höll sig snart omkring en alldeles nybyggd lada. Slutligen kröp han in under ladans golv där han kröp omkring, ivrigt lyssnande med örat mot marken. När han slutat med experimentet gav han det rådet: "Riv ned ladan och gräv en brunn där det stått så får ni vatten."

Detta var på hösten. På våren när laget återvände och malkades gården hade dalkarlarna ont samvete. Visserligen var slagrutemannen själv icke med men de tyckte dock att det var så förargligt att de beslöto att stanna medan de sände fram en man för att utröna om de skulle våga sig förbi eller nödgas taga en omväg. När den utsände kom till gården fann han att ladan var borta. I dess ställe var en brunn och i brunnen var det vatten. Han skyndade nu att underrätta kamraterna om det goda resultatet och hela sällskapet tågade in på gården, där de blevo väl mottagna och fingo snart sätta sig till bords. Vattenletaren var som sagts icke med i laget men det fanns en annan spelevink som icke bara i ord och gärningar utan även i utseende mycket påminde om honom. Denne uppgav sig nu vara den som utpekad vattnet och fick intaga hedersplatsen under festmåltiden.

213

Ullviskullors sommararbete på Norra Kyrkogården i Stockholm

Vi som arbetade på Norra Kyrkogården, Stockholm åren 1916-1919 var Liljas Maria, Fisk Anna, Oljans Anna, Jönses Stina, från Romma Kock Maria och Smed Helga. I slutet av april började vi göra oss i ordning att fara till Stockholm. Vi skulle börja arbeta på Norra Kyrkogården den 1 maj. Under resan ner såg vi att banvallarna var grönare än i Leksand, så våren hade kommit längre där. Vi steg av på Hagalunds station och därifrån fick vi våra väskor och koffertar fraktade till kasernen på kyrkogården där vi skulle bo. Vi fick bo åtta stycken på varje rum och maten fick vi laga på köksspis i källarvåningen. Städning fick vi klara själva.

Till förmanskontoret gick vi för att höra var vi skulle börja arbeta. Vi fick ett kvarter utmätt till alla arbetslag. Jag fick Fisk Anna till förkulla, så kallades den som stod för kvarteret, vi fick ett kvarter i södra delen av kyrkogården åt järnvägen till. Nästa år 1918 blev jag förkulla och fick två rättvikskullor till kamrater. Vi började kl. 7 på morgonen och höll på till kl. 6 på kvällen med 1 timmes matrast. Vårt kvarter var på Lindhagens kulle. Vi fick kratta och göra fint kring gravarna och så nytt gräs på gravkullarna, gräset skulle vattnas så att det grönskade fint. Vattnet fick vi bära med 15 l. kannor med ok, det fanns inte slangar på den tiden. Vi kunde få gå upp tidigt på söndagsmorgnarna och vattna om det var varmt väder. Om det regnade kunde vi ibland krypa ner i stora verktygslårar, som stod uppställda i skymundan, regnklädde vi inte.

Vi var illa sedda av folket i Hagalund, vi tog bort arbetet för dem, sade de. Pojkspolingar skällde oss för mashonor och kastade sten på planket vid kasern. Men i Hagalund fanns en matvaruaffär där en pojke från Rönnäs var delägare, och där var vi välkomna att köpa mjölk och annan mat. Det blev snart så att bara de, som var skrivna i Stockholm fick arbetet. Men förmännen ville gärna ha oss, vi kunde arbeta sa de. Vi behövde inte känna oss bortkomna i Stockholm, vi hade ju många släktingar, som arbetade där som byggnadsarbetare och de kom och hälsade på oss. Vi for också in till stan' på söndagarna och då åkte vi spårvagn och ställde oss på plattformen. Sockenklädda var vi och syntes lång väg. Unga grabbar ville retas och sade, här kan man ju bli kulltrampad. Ånej vi trampar inte i vad smörja som helst, sa vi. I början av oktober var vi hemma i Ullvi igen och då skulle vi helst ha en sparad slant med oss, fast det fanns så mycket fint i Stockholm att köpa, så det var frestande.

Rapport frå en som var med
Maria Hed, född Liljas.

Övriga trädgårdskullor i Ullvi var Vinter Anna, Karin Isaksson, Back Anna, Jönses Anna, Tekla Jakobsson, Anna Bruska, Anna Flygar.
Städerskor i Stockholm, Karin Jakobsson, Maria och Anna Behändigs och Maria Flygar.

Strandgården i mars 1981.